

Uniwersytet Gdański, Instytut Pedagogiki
University of Gdańsk, Institute of Pedagogy

ANNA NITECKA WALERYCH

Subjective health conceptions of early education students

Subiektywne koncepcje zdrowia studentów pedagogiki wczesnoszkolnej

Powodzenie działań na rzecz promocji zdrowia zależy od wielu czynników, m.in.: sytuacji społeczno-ekonomicznej społeczeństwa, polityki państwa, edukacji zdrowotnej jak też od świadomości ludzi. Wydaje się, że obecnie ten ostatni czynnik nabiera coraz większego znaczenia. Psycholog Helena Sękl twierdzi, że odwołanie się do świadomości podmiotu jednostkowego i zbiorowego może pełnić nadrzędną funkcję wobec działań na rzecz zdrowia w środowisku naturalnym, społeczno-kulturowym i na rzecz jednostki. Obecne tendencje postrzegania zdrowia akcentują, oparte na teorii salutogenezy Antonovskiego², holistyczno-funkcjonalny model przekonań zdrowotnych nawiązujący do humanistycznych orientacji w medycynie i nurtów współczesnej ekologii. W modelu tym kluczowe miejsce przypada świadomej aktywności człowieka, który ma poczucie wpływu i odpowiedzialności za swoje zdrowie, jego poziom, ochronę i pomnażanie, posiada wiedzę o swoim zdrowiu praktycznie ją wykorzystuje, a w razie choroby, jako pacjent czynnie współpracuje z lekarzem¹. Dla skuteczności promocji zdrowia ważnym jest, aby poznać co ludzie rozumieją pod pojęciem zdrowie, jakie znaczenie przypisują zdrowiu, jaką pozycję zajmuje ono w ich systemie wartości, jakie zachowania zdrowotne podejmują różnych sytuacjach życiowych.

Subiektywne koncepcje zdrowia (wyobrażenia nt. zdrowia, obraz zdrowia) uwarunkowane są m. in. wiekiem, płcią, wykształceniem, statusem społecznym. Kształtowane są w toku zdobywania przez jednostki doświadczenia życiowego w określonym kontekście społeczno kulturowym i określonych warunkach bytu.³ Celem pracy jest określenie czym jest zdrowie dla studentów pedagogiki wczesnoszkolnej, jakie są ich subiektywne, nieprofesjonalne, laickie, koncepcje zdrowia, z czym je utożsamiają. Wydaje się, że poruszenie tego zagadnienia jest istotne ze względu na to, że potoczne myślenie o zdrowiu, związane z osobistymi doświadczeniami i przekonaniami przyszłych nauczycieli może mieć wpływ na ich działania z zakresu edukacji zdrowotnej.

MATERIAŁ I METODA

Badaniami objęto 80 studentów (79 kobiet, 1 mężczyzna) III roku pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego, studiów stacjonarnych - magisterskich i licencjackich (56) i zaocznych (24), specjalności edukacja wczesnoszkolna. Zastosowano analizę anonimowych wypowiedzi na następujące pytanie otwarte: Zdrowie dla mnie to.....?

¹ Sękl H.: Subiektywne koncepcje zdrowia, świadomość zdrowotna a zachowania zdrowotne i promocja zdrowia. W: Z. Ratajczyk, I. Herszen –Nniejodek (red): Promocja zdrowia. Psychologiczne podstawy wdrożeń. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.

² Antonovsky A. (1995): Rozwikłanie tajemnicy zdrowia.. Warszawa: Wyd. IPN.

³ Słońska Z., Misiura M.: Promocja zdrowia . Słownik podstawowych terminów. W-wa. 1993

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Przy analizie wypowiedzi na pytanie: Zdrowie dla mnie to...? zebrany materiał podzielono na 6 kategorii treściowych. Dla badanych zdrowie to:

I. Prawidłowe funkcjonowanie organizmu,

a) bardzo dobry stan psychofizyczny organizmu: „mam świadomość, że z moim organizmem wszystko jest w porządku”, „to optymalny stan wszelkich procesów życiowych”, „...to prawidłowe funkcjonowanie pod względem fizycznym i psychicznym.”

b) Sprawność fizyczna, siła, kondycja, wydolność: „...to sprawność lokomocyjna, ruchowa”, „...to dobra kondycja fizyczna”, „...gdy mogę biec bez zadyszki”

c) prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie

II. Dobre samopoczucie psychiczne i fizyczne, równowaga ducha i ciała: „... to dobre i komfortowe samopoczucie fizyczne, psychiczne i duchowe”, „...to spokój ducha.”

III. Najważniejsza wartość, dar, podstawa w życiu: „Zdrowie to najważniejsza rzecz w moim życiu, wartość pierwszorzędowa.”, „Zdrowie jest dla mnie cennym darem . Bez zdrowia nie można nic zdziałać.”, „... to najważniejsza wartość, rzecz unikalna”, „...to dar Opatrzności”, „...to podstawa funkcjonowania”, „błogosławieństwo”.

IV. Brak choroby, bólu, dyskomfortu: „...to stan fizyczny i psychiczny, w którym osoba nie odczuwa żadnego dyskomfortu czy bólu...”, „...to poczucie, że nic mi nie dolega, nic nie boli”, „...wyniki mam w normie”, „nie choruję”, „nie biorę leków”.

V. Witalność, chęć do wszystkiego, aktywny tryb życia: „człowiek zdrowy jest pogodny, pełen życia, szczęśliwy...”, „chce mi się żyć, bawić i częściej się uśmiecham, jestem pozytywnie nastawiona do drugiego człowieka”, „... możliwość cieszenia się życiem we wszystkich jego aspektach”, „mam siły i chęć, aby osiągnąć zamierzone cele”.

Część wypowiedzi (10,5 %) nie mieściła się w wyżej wymienionych kategoriach. Zakwalifikowaliśmy je jako „inne”. Tu badani kojarzyli zdrowie z konkretnymi działaniami: z prawidłowym odżywianiem (5 wskazań) z prowadzeniem odpowiedniego trybu życia (2), z badaniami u specjalistów (1), z brakiem stresów, z umiejętnością relaksu i odpornością na negatywne bodźce środowiska (5); jak również z urodą i dbaniem o siebie (4).

Wyniki (Tab.1) nie sumują się do „N=80”, ani do 100%. Nie chciano bowiem ograniczać respondentów w swobodzie wypowiedzi, chodziło również o to, aby określić jak szeroki zakres pojęciowy ma zdrowie dla przyszłych nauczycieli. Okazało się, że prawie połowa badanych (45 %) wymieniła tylko jedno skojarzenie związane ze zdrowiem, nieliczni (0,7%) wymienili cztery. Dane te pokazują, że dla większości zdrowie nie jest zjawiskiem złożonym, wielowymiarowym, że można je sprowadzić do jednego wyznacznika, do jednego kryterium. Wydaje się to zaskakujące, spodziewano się, że dla studentów, którzy w przyszłości będą odpowiedzialni za edukację najmłodszych, m. in. za wychowanie zdrowotne, zdrowie ma szersze znaczenie, jest pojęciem wieloaspektowym.

Tab.1 Kategorie pojęcia zdrowia. Odpowiedź na pytanie: Zdrowie dla mnie to...?

Kategorie	n =162	%
I. Prawidłowe funkcjonowanie	44	55,0
ogólny dobry stan	28	35,0
sprawność fizyczna, siła, wydolność, kondycja	12	15,0
prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie	4	0,5
II. Dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne	33	41,2
III. Najważniejsza rzecz, dar	29	36,2
IV. Brak choroby, bólu, ułomności	22	27,5
V. Witalność	17	21,2
VI. Inne.	17	21,2

n- liczba wszystkich wypowiedzi

Dla większości badanych (55%) pojęcie zdrowia oznacza prawidłowe funkcjonowanie organizmu. W tym 35% wskazywało, że jest to ogólny dobry stan zarówno pod względem fizycznym jak i psychicznym. Mój organizm „jest w porządku” - moje ciało i duch są sprawne, tak więc mogę uważać się za zdrowego. Tu można zadać dodatkowe pytanie: czy kryterium ogólnego dobrego stanu zdrowia były normy medyczne, czy też samoocena. Można bowiem, jak to określiła jedna z badanych, mieć

dobrze wyniki i czuć się chorym, można też nie odczuwać dolegliwości i być, wg norm medycznych, poważnie chorym. Piętnaście % respondentów wiązało poczucie zdrowia przede wszystkim ze sprawnością fizyczną-jestem zdrowy gdy mam dobrą kondycję i wydolność mam dużo siły, nie mam problemów z wykonywaniem wysiłków fizycznych. Jedynie 4 osoby podkreśliły aspekt społeczny. Najbardziej charakterystyczna wypowiedź: „Zdrowie to stan psychiczny i fizyczny umożliwiający prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie”. Badani ci nawiązali (przypuszczam, że nieświadomie) do teorii Talcotta Parsonsa, która pozwala na traktowanie zdrowia i choroby na płaszczyźnie działań społecznych. Według niej człowiek zdrowy spełnia przypisane mu role społeczne, chory nie i tym samym stanowi zagrożenie dla równowagi systemu społecznego. Dla 41,2% respondentów kryterium zdrowia stanowiło dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne, często był to jedyny wyznacznik. Dla dużego odsetka badanych termin zdrowie ściśle koresponduje z klasyczną definicją WHO, lub w sformułowaniach bardzo do niej zbliżonych. „Zdrowie dla mnie to najogólniej dobrostan fizyczny i psychiczny.” To nie tylko brak choroby, dolegliwości, ale dobre samopoczucie, brak obniżonego nastroju,...”, „...to dobre samopoczucie psychiczne i fizyczne, pełnia sił fizycznych, brak choroby,” „...to dobre samopoczucie, brak dolegliwości bólowych. Bo jak nic nie boli to wszystko jest w porządku...”. Prawie 1/3 badanych (27,5%) wskazała brak choroby lub innych dolegliwości za kryterium zdrowia. Stosunkowo dużo respondentów (36,2%) uznaje zdrowie za rzecz najważniejszą w ich życiu, za podstawę egzystencji, za wartość niezbędną do prawidłowego funkcjonowania. Osoby, które w ten sposób charakteryzowały pojęcie zdrowia przeważnie uzupełniały swoje wypowiedzi o dodatkowe komentarze: „Jeżeli moje ciało jest chore, osłabione moje życie stoi w miejscu, jeżeli moja psychika jest osłabiona, moje życie traci kolory.” „...gdy brakuje zdrowia wiele spraw się komplikuje, idzie nie tak jakbyśmy sobie tego życzyli.” „ Bez zdrowia życie traci sens, nic nam się nie uda, nawet najbardziej skrupulatnie dopracowane plany nie mogą zostać zrealizowane. Brak zdrowia uszczupla wachlarz naszych doznań i doświadczeń, wnosi w naszą codzienność ból, cierpienie i ”cztery ściany” odbierające wolność i niezależność.” Zdrowie traktowane jest również jako dar Boży, dar Opatrzności, błogosławieństwo, szczęście, którym zostaliśmy obdarowani. Dar ten nie jest dany na zawsze. Badani wskazywali, że o zdrowie należy dbać, pielęgnować je od wczesnego dzieciństwa. Bardzo trafnie oddała tę myśl jedna ze studentek: „Jednakże nie wolno bagatelizować faktu odpowiedzialności za własne zdrowie. Sami też mamy ogromny wpływ na nasz stan zdrowia. Nie wolno o tym zapominać, gdyż to tak jakbyśmy ignorowali dar jaki otrzymaliśmy od Opatrzności. Wielu ludzi oddałoby wszystko co ma, aby być zdrowym.”

Najmniej liczna grupa badanych (21,2%) kojarzyła zdrowie w kategoriach zdecydowanie pozytywnych. Człowiek zdrowy, to „człowiek pogodny, pełen życia, uśmiechnięty, szczęśliwy, ma chęć do wszystkiego, bierze udział w życiu towarzyskim, aktywnie działa i gdy wstaje z łóżka dopada go codzienna radość”.

PODSUMOWANIE

Pojęcie „Zdrowie” jest terminem wieloznacznym, wielokrotnie definiowanym przez przedstawicieli nauk medycznych, społecznych i humanistycznych. Klasyczna definicja, umieszczona w Preambule Światowej Organizacji Zdrowia w 1948, według której: „zdrowie jest pełnią dobrostanu fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko brakiem choroby lub niedomagania” jest, mimo swej długowieczności, formalnie do dziś obowiązującą. Jednocześnie definicja ta jest krytykowana m.in. za wieloznaczność sformułowań i odniesienie zdrowia do statycznego stanu idealnego. O trudnościach w określeniu pojęcia zdrowia może świadczyć fakt, że prawie wszystkie próby odpowiedzi na pytanie: co to jest zdrowie? poprzedzone są uwagą, że jest to termin wieloaspektowy, bardzo trudny do zdefiniowania.

Przeprowadzone badania potwierdziły powszechność klasycznej definicji WHO.4,5 Większość badanych studentów (61% wypowiedzi, n=162) definiując subiektywne pojęcie zdrowia odwoływała się do prawidłowego funkcjonowania organizmu, dobrego samopoczucia psychofizycznego i braku chorób. Być może takie podejście spowodowane jest tym, że studenci pedagogiki mają w toku studiów przedmiot „Biomedyczne podstawy rozwoju i wychowania”, tam z taką definicją się spotkali i teraz mechanicznie ją powtórzyli. Najmniej badanych kojarzyło zdrowie z siłami witalnymi, sukcesami i powodzeniem w życiu a więc w kategoriach zdecydowanie „optymistycznych” i jednocześnie prawie 1/3 badanych (22 osoby, N=80) wskazywało brak choroby i innych dolegliwości za kryterium zdro-

wia.. Jest to wynik zastanawiający, gdyż badani są przecież ludźmi młodymi, w sile wieku i teoretycznie powinni patrzeć na zdrowie przez pryzmat „zdrowia pozytywnego”, a nie „negatywnego”. Dla stosunkowo dużego odsetka respondentów (36,2%) zdrowie stanowiło najważniejszą wartość w życiu, dobro, o które trzeba dbać i je pielęgnować. Można przypuszczać, że właśnie tym osobom bliskie są idee promocji zdrowia zgodne z wyzwaniem: „moje zdrowie w moich rękach”, że mają świadomość samostanowienia o własnej kondycji zdrowotnej i podejmują lub podejmą w przyszłości działania mające na celu tę kondycję chronić i pomnażać. Jest to szczególnie istotne w przypadku studentów pedagogiki wczesnoszkolnej, potencjalnych przyszłych nauczycieli nauczania zintegrowanego (klasy I-III), bowiem w tym wieku rozwojowym dzieci są najbardziej podatne na działania wychowawcze szkoły, a nauczyciel często jawi się jako wyrocznia w sprawach dotyczących szkoły i w tym obszarze jego autorytet przewyższa autorytet rodziców. Ponad to liczne badania wykazują, że nauczyciele w sposób intencjonalny i nie zamierzony przekazują swoim wychowankom własne poglądy, przekonania, swoją hierarchię wartości.

Wychowanie zdrowotne jest procesem stymulowanym wieloma uwarunkowaniami, jednakże, wydaje się, że szczególnie w przypadku najmłodszych, najlepiej przebiega on w konkretnym

4 por. Sęk H.: Subiektywne koncepcje zdrowia ...op. cit

5 por. Puchalski K. : Kryteria zdrowia w świadomości potocznej. Promocja zdrowia. Nauki Społeczne i Medycyna Rocznik I ,Nr 1-2, 1994, str. 53-69 mikrosystemie edukacyjnym, w którym zgodnie współpracują trzy podmioty: uczniowie, nauczyciele i rodzice, przy czym nauczyciele powinni odgrywać tu rolę wiodącą.

PIŚMIENNICTWO

1. Antonovsky A. : Rozwikłanie tajemnicy zdrowia.. Warszawa: Wyd. IPN.1995
2. Puchalski K. : Kryteria zdrowia w świadomości potocznej. Promocja zdrowia. Nauki Społeczne i Medycyna Rocznik I ,Nr 1-2, 1994, str. 53-69
3. Sęk H.: Subiektywne koncepcje zdrowia, świadomość zdrowotna a zachowania zdrowotne i promocja zdrowia. W: Z. Ratajczyk, I. Herszen-Nniejodek (red):Promocja zdrowia. Psychologiczne podstawy wdrożeń. Katowice: Wyd. Uniwersytetu Śląskiego.
4. Słońska Z., Misiura M: Promocja zdrowia. Słownik podstawowych terminów. Warszawa. 1993

STRESZCZENIE

Przedmiotem artykułu są subiektywne, laickie koncepcje zdrowia prezentowane przez studentów pedagogiki wczesnoszkolnej. Obecnie uważa się, że skuteczność działań na rzecz promocji zdrowia w istotnej mierze zależy od świadomości zdrowotnej społeczeństwa. Ważnym jest w co ludzie myślą o swoim zdrowiu, gdzie umiejscawiają je w swoim systemie wartości. W kl. I-III nauczyciel spełnia niezmiernie ważną rolę w kształtowaniu u uczniów odpowiednich postaw – w tym postaw prozdrowotnych.. Dla badanych studentów zdrowie to: prawidłowe funkcjonowanie organizmu; dobre samopoczucie fizyczne i psychiczne; najważniejsza rzecz, dar; brak choroby i innych dolegliwości; wartości witalne. Poglądy większości studentów mogą w przyszłości sprzyjać ich późniejszym działaniom na rzecz promocji zdrowia.

SUMMARY

The paper aims to present subjective, lay health conceptions presented by pedagogy students. As it is considered nowadays, the effectiveness of actions for health promotion basically depends on a society consciousness of health. Therefore what people think of their health, and how they value it, occurs to be of extreme importance. The role of teacher and his words is essential at formation pupils' of primary school attitudes – also health directed behaviours. The results of my study allowed formulating conclusions / (the research I had lead shows) that for students health is associated with: the proper functions of human body; physical and psychical comfort; by majority health is considered as a gift; lack of disease and different affections; or simply vital values.